

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΙΕΡΙΣΣΟΥ, ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ ΚΑΙ ΑΡΔΑΜΕΡΙΟΥ ΣΤΟΝ ΞΕΣΗΚΩΜΟ ΤΟΥ '21

Ο ρόλος της Έκκλησίας κατά την Έπανάσταση του '21 ήταν μοναδικός, γιατί ήταν Έθναρχικός. Ήταν η ίδια έθναρχουσα Έκκλησία που απ' την Άλωση της Πόλης μέχρι το 1821 και ακόμη και σήμερα ούδέποτε απέβαλε την ύποστασιακή της ιδιότητα, τον μανδύα της Μάνας! Τρείς ήταν οι βασικοί στόχοι του ταπεινού μά' αειφεγγούς Φαναρίου, της Έκκλησίας δηλαδή, μέσα στο σκοτάδι της Τουρκοκρατίας: α) η διατήρηση της Έλληνικής γλώσσας και παιδείας, β) η καλλιέργεια του ήρωϊκού πνεύματος, βασισμένη στην ένδοξη Έλληνική ιστορία και τη φύτρα των προγόνων μας, ποτισμένη με τις θυσίες του Κλήρου, και γ) η ανάσχεση του ισοπεδωτικού εξισλαμισμού που ήταν ταυτόχρονα και άποτροπή του έκτουρκισμού. «Είναι χαρακτηριστικό, γράφει σέ βαρυσήμαντο άρθρο του για τό '21 ο συμφοιτητής μου Καθηγητής του Α.Π.Θ., κ. Μιχαήλ Τρίτος, τό γεγονός ότι στους καταλόγους των έλληρικων σχολείων και των Έλλήνων λογίων, που συνέταξαν ο Ματθαίος Παρανίκας και ο Κωνσταντίνος Σάθας, τά 2/3 και πλέον των δασκάλων ήσαν ιερωμένοι [...]. Μονάχα ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός, που υπήρξε τό μεγαλύτερο κεφάλαιο της Φυλής μας στά χρόνια της τουρκοκρατίας, η έπιφανέστερη λαοπαιδευτική και νεοπατερική μορφή της νεοελληνικής εθνότητας και ο έπιβλητικότερος λαϊκός αναγεννητής των τελευταίων χρόνων της σκλαβιάς, ίδρυσε περισσότερα από διακόσια σημερινά δημοτικά σχολεία και τριάντα έλληρικά, κάτι σάν τά σημερινά Γυμνάσια, που ήταν πραγματικός άθλος για την εποχή μας!» Και αυτός ακόμα ο Αδαμάντιος Κοραής, ο τόσο διαποτισμένος απ' τις ιδέες της Έσπερίας, που τόσο έντονα ήρθε σέ ρήξη μέ τόν Άγιο Γρηγόριο τόν Ε' για την ποιότητα της Παιδείας του Γένους στά σχολεία που τό Φανάρι ίδρυσε και λειτούργησε για τά παιδιά του, δέν δίστασε νά όμολογήσει, καθώς ο Γιώργος Καραμπελιάς γράφει, ότι «πρώτος ο Κλήρος άρχεται της άναμορφώσεως του Έθνους διά της Παιδείας» και νά συμπληρώσει εύλαβικά: «Είς την Έκκλησίαν, ως είς κοινήν μητέρα, είναι τό Γένος προσκεκολλημένον και διά την θρησκείαν και διά την μητρικήν φροντίδα, την όποιαν δείχνει καθ' έκάστην».

Ο Γάλλος Πρόξενος Πουκεβίλ γράφει ότι οι Τούρκοι θανάτωσαν έντεκα Πατριάρχες και έκατό περίπου Έπισκόπους. Σέ έξι χιλιάδες δέ άνεβάζει τούς θανατωθέντες Λειτουργούς της Έκκλησίας κατά τά χρόνια της σκλαβιάς. Η Έκκλησία, τά Μοναστήρια μας - η μπαρουταποθήκη και ο τροφοδότης του Άγώνα- ο Κλήρος μαζί μέ τούς Νεομάρτυρες διέσωσαν την εθνική αυτοσυνειδησία και την ταυτότητα των Έλλήνων. Τό αίμα των Νεομαρτύρων άνέκοψε τόν εξισλαμισμό και απέτρεψε τελικώς τόν έκτουρκισμό! Για αυτό ο Γιάννης Συκουτρής όμολογεί: «Η

Ἐκκλησία πολλάκις τόν τελείως δευτερογενή δι' αὐτήν ἐθνικόν σκοπόν ἔθεσεν ὑπεράνω τοῦ καθαρῶς θρησκευτικοῦ καί τοῦ ἰδίου της ὡς ὀργανισμοῦ αὐτοτελῶς συμφέροντος»!

Ἄλλ' ἄς ἔλθουμε στή Χαλκιδική καί τήν καθ' ἡμᾶς Ἱερά Μητρόπολη Ἱερισσοῦ, Ἁγίου Ὁρους καί Ἀρδαμερίου. Στή Χαλκιδική ἡ Τουρκοκρατία ἀρχίζει τό 1430 μέ τήν ἄλωση τῆς Θεσσαλονίκης ἀπό τούς Τούρκους. Στήν ἔναρξη τῆς Τουρκοκρατίας ὑφίστανται στή Χαλκιδική δύο Ἐπισκοπές: αὐτή τῆς Ἱερισσοῦ μέ Ἐπίσκοπο τόν Νίκανδρο, καί ἐκείνη τοῦ Ἀρδαμερίου μέ Ἐπίσκοπο τόν Γρηγόριο τόν Α'. Καί οἱ δύο ἀνήκουν στήν Ἱερά Μητρόπολη Θεσσαλονίκης. Οἱ Ἐπίσκοποι συμμετέχουν στήν Ἐπαρχιακή Σύνοδο τῆς Θεσσαλονίκης, πού συνεδριάζει δύο φορές τόν χρόνο.

Ἡ Ἐπισκοπή Ἱερισσοῦ ἀρχικά ὀνομαζόταν Ἱερισσό καί Σταγείρων καί μετά τόν 10ο αἰῶνα Ἱερισσοῦ καί Ἁγίου Ὁρους. Ἡ ἔδρα της βρισκόταν στήν Ἱερισσό, ἀλλά μέ τήν ἀνάδειξη τῶν Μαντεμοχωρίων τόν 17ο αἰῶνα μεταφέρεται στόν Ἴσβορο, τή σημερινή Στρατονίκη. Μετά τήν Ἐπανάσταση τοῦ 1821, περί τό 1830, ἔρχεται στή Λιαρίγκοβη, τή σημερινή Ἀρναία, ὅπου καί παραμένει μέχρι σήμερα. Τήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας (1430-1912) ἐπισκοπεύουν τριάντα δύο Ἀρχιερεῖς. Στήν Ἐπισκοπή αὐτή ἀναφέρονται τά ἐξῆς χωριά: Σιδηροκαύσια, Ἴσβορος (Στρατονίκη), Ἱερισσό, Γομάτι, Ρεβενίκια (Μεγάλη Παναγία), Παλαιοχώρι, Γενί Κιοῖ (Νεοχώρι), Βαρβάρη, Στανός, Λιαρίγκοβη (Ἀρναία), Ἀρναούτ Κιοῖ (Χωρούδα), Καζαντζή Μαχαλά (Στάγαιρα), Μόδι.

Ἡ ἔδρα τῆς Ἐπισκοπῆς Ἀρδαμερίου μετεφέρθη τόν 16ο αἰῶνα ἀπό τό Ἀρδαμέρι στό Ζαγκλιβέρι καί τόν 17ο αἰῶνα στή Γαλάτιστα, ὅπου παραμένει μέχρι τό 1934· γιά αὐτό ὀνομαζόταν Ἀρδαμερίου, Γαλατίστη καί Ζαγκλιβερίου. Τότε καταργήθηκε καί συγχωνεύθηκε μέ τή Μητρόπολη Ἱερισσοῦ καί Ἁγίου Ὁρους καί Ἀρδαμερίου. Τήν περίοδο τῆς Τουρκοκρατίας (1430-1912) ἐπισκοπεύουν 31 Ἀρχιερεῖς. Στήν Ἐπισκοπή αὐτή ἀναφέρονται τά χωριά: Γαλάτιστα, Γαλαρινός, Ρεσιτνίκια (Ἅγιος Πρόδρομος), Ραβνά (Πετροκέρασσα), Λιβιάδι, Περιστερά, Ἀρδαμέρι, Λαγκαδίκια, Ἀκρωτήρι, Βαρένι (Νικομηδινό), Σούδα (Βυζαντινό χωριό δίπλα στό Νικομηδινό), Κορνοφωλιά (Ἅγιος Χαράλαμπος), Ζαγκλιβέρι, Ζαβερνίκια (Βυζαντινό χωριό μεταξύ Ζαγκλιβερίου καί Γερακαροῦς), Παζαρούδα (Απολλωνία), Κοκκαλοῦ, Στρόλογγος (Νέα Μάδυτος), Δογαντζή (Γερακαροῦς), Ἐγρί-Μπουτζάκ (Νέα Απολλωνία), Συκιές (περιοχή Βόλβης), Ρεντίνα, Παλαιοχώρα, Σιποτνίκια (Ριζά), Τουπλίκια (Γεροπλάτανος), Κρήμνη, Ντερέ Μαχαλά (Πλατανοχώρι), Ποζίκι (Μελισσουργός), Ἀδάμ, Σανά, Δουμπιά, Λιάσκοβα, Μεσόκωμο, Καρίγκιοι (Καλαμωτό), Καϊτζίκι (Παλαιόκαστρο). Πρέπει ἐδῶ νά γίνῃ εἰδικός λόγος καί γιά τά Μαντεμοχώρια, χωριά τῶν μεταλλείων πού ὑπάγονταν ἄμεσα στό «χαζνέι χασέ» (τό ταμεῖο τοῦ σουλτανικοῦ οἴκου) καί ἀποτελοῦσαν αὐτόνομη ὀμοσπονδία, ὅπου δέν χωροῦσε τουρκική διοικητική ἐπέμβαση. Τήν ἀποτελοῦσαν δώδεκα κωμοπόλεις: Βάβδος, Βαρβάρη, Γαλάτιστα (Ἀνθεμοῦς), Ἱερισσό, Ἴσβορος (Στρατονίκη), Λιαρίγκοβα-η (Ἀρναία), Μαχαλάς (Στάγαιρα), Νοβόσελο (Νεοχώρι), Ρεβενίκια (Μεγάλη Παναγία), Ραβνά, Στανός, Χωρούδα. Ἐπί Τουρκοκρατίας δημιουργήθηκαν οἱ κωμοπόλεις Ἅγιος Νικόλαος καί

Γομάτι. Τό 1806 ὁ Ἄγγλος περιηγητής W.M. Leake ἀναφέρεται σέ δώδεκα “ἐλευθεροχώρια”, ὅπως τά ὀνομάζει, τά ὁποῖα διοικοῦνταν ἀπό τόν Μαντέμ Ἀγά, πού εἶχε τή διοίκηση τοῦ Μεταλλείου, μέ πρωτεύουσα τόν Μαχαλά (Στάγειρα).

Ἐνῶ ἔτσι ἔχουν τά πράγματα στίς Ἐπισκοπές Ἱερισσοῦ καί Ἀρδαμερίου, ὁ ἱστορικός Ἀπόστολος Βακαλόπουλος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι στή Θεσσαλονίκη καί στά ἄλλα κέντρα τῆς

Μακεδονίας «...ἦταν ἐπόμενο νά μεταδοθῆ... ὁ ἐπαναστατικός ἀναβρασμός τῶν νοτίων Ἑλλήνων καί νά ἐξαπλωθῆ ταχύτατα ὁ σπόρος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας καί νά πιάσῃ γερές ρίζες. Πραγματικά, ἡ Ἐταιρεία εἶχε προχωρήσει ἀρκετά στή Μακεδονία. Ὑπάρχει γραπτή μαρτυρία ὅτι ὁ Φιλικός Δημ. Ἰπατρος, πού στά 1820 εἶχε κατεβῆ σ' αὐτήν, μύησε τόν πρόκριτο τῆς Θεσσαλονίκης Χριστόδουλο Νταλάνο [...]. Μέ τή Φιλική Ἐταιρεία συνεργάζονταν ὁ Μητροπολίτης Σερρῶν Χρῦσανθος, ὁ Ἐπίσκοπος Ἀρδαμερίου Ἰγνάτιος, ὁ ὁποῖος εἶχε φροντίσει νά μνηθοῦν στή Φιλική Ἐταιρεία οἱ ὄπλαρχηγοί Καρατάσος καί Γάτσος, ὁ Βενιαμίν τῆς Κοζάνης, ὁ Ἄνθιμος τῶν Γρεβενῶν, ὁ Ἱερόθεος (; sic) τῆς Ἱερισσοῦ καί Ἁγίου Ὀρους καί ὁ Κωνστάντιος τῆς Μαρωνείας. Καί αὐτοί δέν ἦταν οἱ μόνοι· ἀκολουθοῦσε ἓνα πλῆθος κατωτέρων κληρικῶν καί λαϊκῶν»¹.

Ὄντως, τήν ἐποχή ἐκείνη εἶχε παρατηρηθῆ ἔντονος ἐπαναστατικός ἀναβρασμός στή Μακεδονία, ἰδίως στήν περιοχή τῆς Θεσσαλονίκης καί Χαλκιδικῆς καί ξεχωριστά στό Ἅγιον Ὀρος. Ἐκεῖ, κατά τά τέλη Μαρτίου τοῦ 1821 εἶχε φθάσει ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη, μέ σκοπό νά δράσῃ στήν κατάλληλη στιγμή, ὁ Φιλικός Ἐμμανουήλ Παππᾶς.

Ὁ Ἐμμ. Παππᾶς (1772-1821) εἶχε γεννηθῆ στό χωριό Δοβίστα-σημερινό Παππᾶ- τῆς περιφέρειας Σερρῶν, ἀπό πατέρα ἱερέα, τόν Δημήτριο, καί εἶχε παρακολουθήσει τά μαθήματα τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου στίς Σέρρες. Ἀργότερα ἐγκατεστάθη ὀριστικά στίς Σέρρες καί πολύ γρήγορα κατόρθωσε νά προοδεύσῃ ὡς ἔμπορος καί νά ἰδρύσῃ ἐμπορικά καταστήματα καί στήν Κωνσταντινούπολη καί στή Βιέννη. Ἔτσι ἀπέκτησε μεγάλη κτηματική καί χρηματική περιουσία, ἀναλαμβάνοντας καί τραπεζικές ἐργασίες. Δανειστής τῶν Τούρκων ἀγάδων καί μπέδων τῆς περιοχῆς, εἶχε στενές σχέσεις μαζί τους καί τούς ἐπηρέαζε πολύ, ἰδίως τόν τοπάρχη-διοικητή τῶν Σερρῶν, Ἰσμαήλ Μπέη. Μετά τόν θάνατο τοῦ Ἰσμαήλ (1814) ὁ σπάταλος καί ἄσωτος γιός του, Γιουσούφ Μπέης, δημιούργησε μέγαρα χρέη, ὥστε ἦταν ἀδύνατον νά τά ξεπληρώσῃ². Ὄταν λοιπόν ὁ Παππᾶς ζήτησε μέ ἐπιμονή νά τοῦ ἐξοφλήσῃ μέρος τουλάχιστον τοῦ δανείου, ὁ μουτεσελίμης τῆς Θεσσαλονίκης, Σερῖφ Σεντίκ Γιουσούφ Μπέης, ἄνθρωπος βάνουσος, τυραννικός καί χριστιανομάχος, τόν ἀπέλιψε ὅτι θά τόν σκοτώσῃ. Ἄλλωστε, ὁ Γιουσούφ Μπέης γράφει στόν νέο μολλλά (δικαστή πρώτου βαθμοῦ) Χαῖρουλλάχ ἴμπν Σινασῆ Μεχμέτ ἀγά, γιά τήν τότε

¹ Βακαλόπουλος 1988, 544.

² Φιλήμων 1860, τ.3, 430-431.

προεπαναστατική κατάσταση των Ελλήνων: «Οί άπιστοι Ρωμιοί του βιγλαετιού, δείχνουν εδώ και λίγο καιρό κάποια ύποπτη κίνηση. Έτοιμάζουν εξέγερση [...] και γι' αυτό πρέπει αλύπητα να τους χτυπούμε, όπου τους βρίσκουμε». Τότε ο Παππᾶς, τον Οκτώβριο του 1817, αναγκάστηκε να καταφύγει στην Κωνσταντινούπολη. Έκεί, ύστερα από δύο χρόνια, στις 21 Δεκεμβρίου του 1819 και σε ηλικία 47 ετών, μυήθηκε στη Φιλική Έταιρεία καταθέτοντας στο ταμείο της μεγάλο μέρος του ποσού που είχε κατορθώσει να εισπράξει από τον Γιουσούφ Μπέη ύστερα από παρέμβαση της Πύλης³.

Ο Παππᾶς, με έντολη του Αλέξανδρου Ύψηλάντη, ανέλαβε να προετοιμάσει τό έδαφος και να ξεσηκώσει τους κατοίκους της Μακεδονίας σε επανάσταση· είχε αγοράσει στην Κωνσταντινούπολη όπλα και πολεμοφόδια και στις 23 Μαρτίου του 1821, αφού τά φόρτωσε στο καράβι του Αινίτη καπετάν Χατζή Βισβίξη, αναχώρησε και ο ίδιος για τό Άγιον Όρος⁴. Αποβιβάστηκε στη Μονή Έσφιγμένου, της οποίας ο Ήγούμενος Εὐθύμιος ήταν Φιλικός. Τήν άλλη μέρα ξεφόρτωσε τό πολεμικό υλικό και προσκάλεσε τους αντιπροσώπους-προϊσταμένους των Ίερων Μονών του Αγίου Όρους σε γενική συνέλευση στη Μονή Έσφιγμένου. Έκεί έψηφίσθη ο Έμμανουήλ Παππᾶς ως Αρχιστράτηγος της Μακεδονίας⁵ και έζητήθη από τά Ψαρά και από τά άλλα ναυτικά νησιά να στείλουν έξοπλισμένα καράβια για τή φύλαξη του Αγίου Όρους από θαλάσσης. Συγχρόνως άρχισε με μυστικότητα ή στρατολόγηση και ο έξοπλισμός των μοναχών.

Έχοντας τήν πρωτοβουλία των κινήσεων, οί επαναστατημένοι του Αγίου Όρους «αφού πήγαν από τή Μονή Έσφιγμένου στις Καρυές, περιώρισαν τον μποσταντζή Χασεκή Χαλήλ άγά στη Μονή Κουτλουμουσίου, και μέ εκκλησιαστική τελετή στό Πρωτάτο των Καρυών, όπου πρωτοστατούσε ο Μαρωνείας Κωνστάντιος, άπηύθυναν θερμή παράκληση στην Προστάτιδα του Αγίου Όρους Θεοτόκον, για να προστατεύσει τό Όρος από τους αλλόθρησκους “άντίληψιν θερμήν και βοήθειαν εύχηθέντες” και δι’ όλους τους επαναστατημένους “Έλληνες”⁶.

Ο Απόστολος Βακαλόπουλος⁷ μᾶς πληροφορεί ότι «ή γενική συνέλευση των προϊσταμένων των μονών στις Καρυές... ονομάζει τον Έμμ. Παππᾶ “Αρχηγόν και υπερασπιστήν της Μακεδονίας”, σχηματίζει πενταμελή έφορεία για τή διοίκηση του τόπου και τήν όργάνωση των οικονομικών και μέ πανηγυρική δοξολογία στό Πρωτάτο των Καρυών κηρύσσει τήν επανάσταση κατά τά τέλη Μαΐου»⁸. Ο Ιωάννης Μαμαλάκης γράφει ότι στην πανηγυρική Δοξολογία στό Πρωτάτο των Καρυών «...πρωτοστατούσεν ο Μαρωνείας Κωνστάντιος» και συμπεραίνει ότι «Η δέηση [...] θά έγινε στις 31

³ Φιλήμων 1860, τ.3, 431.

⁴ Περί της καταστάσεως του Αγίου Όρους τήν εποχή εκείνη σημαντικές πληροφορίες παρέχει ή Διήγησις του μοναχού Δοσιθέου, βλ. Μαμαλάκης 1957, 224 κ.έ..

⁵ Μαμαλάκης 1957, 230.

⁶ Μαμαλάκης 1961, τ. 1, 37-52, τ2., 147 και 1962, τ.3, 3-45.

⁷ Βακαλόπουλος 1988, 554-555.

⁸ Φιλήμων 1860, τ.3, 144-145.

Μαΐου 1821 καί τήν ἴδια ἡμέρα ἔφυγαν ἀπό τίς Καρυές ὁ Ἐμμανουήλ Παππᾶς, ὁ Μαρωνεῖας Κωνστάντιος, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Κοινότητος καί λοιποὶ γιά τήν Μονήν Ἐσφιγμένου»⁹. Οὐσιαστικά, ὀφείλουμε νά ποῦμε ὅτι «ἀπό τόν Πολύγυρο ἡ ἐπανάσταση ζαπλώθηκε στά χωριά τῆς Χαλκιδικῆς καί τοῦ Λαγκαδά. Ἡ προφορική παράδοση διασώζει ἀκόμη νωπή τή μνήμη τῶν γεγονότων ἐκείνων»¹⁰.

Ἀπό τή Μονή Ἐσφιγμένου, πού τήν εἶχε κάνει ὁ Ἐμμανουήλ Παππᾶς στρατηγεῖο τοῦ Ἁγίου Ὅρους, οἱ ἐπαναστατημένοι ξεκίνησαν γιά τόν Πρόβλακα (Νέα Ρόδα) καί τήν Ἱερισσό. Ὁ αὐτόπτης μάρτυρας τῶν γεγονότων, μοναχός Δοσίθεος, περιγράφει τήν εἰκόνα τῶν 3.900 περίπου ἐνόπλων ἀπό τούς ὁποίους 1000 περίπου ἦταν μοναχοί: «Ἐξεστράτευσε λοιπόν τότε ὁ Ἐκλαμπρότατος ἐκεῖνος ἄρχων Μανολάκης μετά τῶν στρατευμάτων αὐτοῦ, πεζούς καί καβαλαραίους, καί μέ φλάμπουρα. Καί κατ' ἀρχάς ὄρμησαν πρὸς τούς Στραγειρίτας· καί ἦτον μέ τήν συνοδείαν αὐτοῦ τότε ζηλωτῆς ὑπέρμαχος πρῶτος ἀπό τούς ἄλλους, ὁ ἅγιος Μαρωνεῖας Κωνστάντιος λεγόμενος· εἶτα ὁ ἐξοχώτατος ἰατρός Εὐάγγελος μέ τούς στρατιώτας αὐτοῦ, καί μέ πατιέρας, ὡς ἔθος εἶναι εἰς τά στρατεύματα. Πρὸς τούτοις ἦσαν ὁ Θεόφιλος ἀρχιμανδρίτης Βατοπεδίου· Ἡσαΐας ἀρχιμανδρίτης τοῦ Κουτλουμουσίου, ὅστις ἐπορεύετο μέ πολλούς στρατιώτας καί παργιάκια (σημαῖες). Ναθαναήλ, προηγούμενος τῆς Μεγίστης Λαύρας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου. Ὁ Καθηγούμενος Εὐθύμιος τῆς τοῦ Ἐσφιγμένου Μονῆς καί ἐπιστήθιος φίλος τοῦ ἄρχοντος Μανολάκη. Γεδεών τῆς Μονῆς Ξενοφῶντος, ψηφισμένος σπαθάριος ἀπό τόν ἄρχοντα [...]. Καί ἄλλοι πολλοὶ καλόγεροι καί κοσμικοὶ ἐξεστράτευσαν ἀκολουθοῦντες τόν ρηθέντα ἄρχοντα [...]

Στήν Ἱερισσό φθάνουν τήν 1η Ἰουνίου¹² καί ὁ Ἐπίσκοπος Ἱερισσοῦ Ἰγνάτιος γράφει τά ἐξῆς γιά τόν Ἐμμανουήλ Παππᾶ: «Δηλοποιῶ διά τοῦ παρόντος μου ταπεινοῦ ὅτι [εὕρισκόμενοι εἰς τόν κίνδυνον, ὅπου οἱ Τοῦρκοι παίρνοντες τά ἄρματα εἶχον νά μᾶς κόψουν καί νά μᾶς σκλαβώσουν, καί ἐκ τούτου ἐφύγαμεν εἰς τά βουνά, οὕτω κινδυνεύοντες ἠλεήθημεν μετά Θεόν παρά τοῦ εὐγενεστάτου καί ὀρθοδοξάτου ἀρχιστρατήγου Κυρίου Ἐμμανουήλ Παππᾶ προφθάσαντος μέ τά χριστιανικά στρατεύματά του] ὅπου εὐθύς ἐκυρίευσεν τόν τόπον μας, τήν ἐπαρχίαν μας Ἱερισσοῦ καί Ἁγ. Ὅρους καί ἠφάνισεν τούς Τούρκους καί μᾶς ἠλευθέρωσεν ὅλους ἀπό τό στόμα τῆς μαχαίρας, χωρίς νά βλαφθῆ κανένας μας, ὁ Θεός νά τόν στερεώνη, νά τόν δυναμώνη νά πηγαίνει νικώντας τούς ἐχθρούς καί νικώντας πηγαίνει ἕως τῆς Θεσσαλονίκης· [...] παρακαλοῦμεν τόν Θεόν νά τόν δυναμώνη οὕτως εὐμορφα νά νικᾷ τούς ἐχθρούς μας καί ἄς μαρτυρεῖ τούς ἀρχηγούς καί ὁ Ἅγιος Μαρωνεῖας, Κύριος Κωνστάντιος τούς πρέποντας ἐπαίνους τῆς εὐγενείας του, ὅπου εὐρέθη μαζί, χωρίς βέβαια νά κρύπτεται τό ἀνδραγάθημα τοῦ εὐεργέτου μας μετά τόν Θεόν Κυρίου Ἐμμανουήλ Παππᾶ, τοῦ

⁹ Μαμαλάκης 1961, τ.2, 149.

¹⁰ Βασδραβέλλης 1950², 201.

¹¹ Μαμαλάκης 1957, 230-231.

¹² Μαμαλάκης 1961, τ.2, 145 κ.έ..

εὐλογημένου ἀρχιστρατήγου μας, ὄν Κύριος διαφυλάττοι ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, θριαμβεύοντα καί νικῶντα τοὺς ἐχθροὺς, ἀμήν. ΑἰΩΚΑ (1821) Ἰουνίου Α΄ . Ὁ Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὁρους Ἰγνάτιος ὑποβιβαιῶ»¹³. Τό ἔγραφο αὐτό, γράφει ὁ Ἰ. Μαμαλάκης, εὐρίσκεται σέ ἀντίγραφο στήν Ἐθνική Βιβλιοθήκη, στό Ἀρχεῖο Ἀγωνιστῶν, φάκελλος Ἑμμ. Παππᾶ.

Ἵποδεχόμενος ὁ Ἱερισσοῦ Ἰγνάτιος μέ χαρά στήν Ἱερισσό τόν Ἑμμ. Παππᾶ, ἀποστέλλει ἐκπροσώπους τῶν Ἀγιορειτῶν καί γράμματα τοῦ Ἑμμ. Παππᾶ πρὸς τήν ἐπαναστατική κυβέρνησι τῆς Ἑλλάδος καί τοὺς καπεταναίους τοῦ Ὀλύμπου, ἐνῶ πᾶράλληλα στίς 2 Ἰουνίου μαζί μέ τόν Γεδεών τόν Ξενοφωντινὸ ἔρχονται στά Μαντεμοχώρια, μέ ἐπικεφαλῆς τοῦ στρατοῦ τόν Ἰγνάτιο καί στρατολογοῦν ἄνδρες Μαντομοχωρίτες πού προσχώρησαν στό σῶμα τοῦ Ἑμμ. Παππᾶ. Εἶναι χαρακτηριστικὲς καί οἱ ἐπιστολές πού ἐστάλησαν στοὺς Ἀγιορεῖτες νά σπεύσουν νά ἐνεργήσουν «διά νά προφθασθῆ καί ὁ τόπος Σας, ὅπου εἴμεθα γείτονες συμματικοί (sic)». Οἱ κινήσεις αὐτές τοῦ Ἰγνατίου μαρτυροῦνται σέ γράμματα πού ἔστειλαν οἱ Μαντεμοχωρίτες στόν Παππᾶ. «Τὴν ἐποχὴ ἀκριβῶς αὐτὴ, γράφει ὁ Ἀπ. Βακαλόπουλος, εἶχε πλησιάσει πρὸς τὴν Κεντρικὴ Μακεδονία ὁ σερασκέρης καί βεζίρης Χατζὴ Μεχμέτ Μπαϊράμ πασᾶς, πού εἶχε ξεκινήσει μέ μεγάλες δυνάμεις ἀπὸ τὴ Μ. Ἀσία καί εἶχε περάσει τόν Ἑλλήσποντο (στό Τσαρδάκ) διευθυνόμενος πρὸς τὴν Νότια Ἑλλάδα [...] καί ἐπισπεύδει τὴν πορεία του, ἐπιτίθεται ἐναντίον τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἑμμ. Παππᾶ, πού εἶχαν καταλάβει τό στενὸ τῆς Ρεντίνας, τὰ διαλύει καί τ' ἀναγκάζει ν' ἀποσυρθοῦν στά βουνά κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ἰουνίου»¹⁴.

«Ὁ Μπαϊράμ πασᾶς ἀναφέρει στόν Σουλτάνο τὸν ἀπολογισμό τῶν ἐπιχειρήσεων του στήν Κεντρικὴ Μακεδονία μέ τό συνηθισμένο πομπῶδες ὕφος τοῦ ἀσιατικοῦ δεσποτισμοῦ· “Ἐκκαθαρίζων ἀπὸ τῶν τοιούτων ἀκαθάρτων στοιχείων καί βδελυρῶν ἐρπετῶν τὴν περιφέρειαν Θεσσαλονίκης ἐπέδραμον μετὰ τοῦ γενναίου στρατοῦ μου κατὰ τῶν περιοχῶν Καλαμαριάς, Παζαροῦδας, Σιδηρόπορτας, Πολυγύρου, Κασσάνδρας, Κίτρος καί Κατερίνης, ἐνθα καταπολεμήσας τοὺς ἀπίστους τούτους ἐξώντωσα καί ἀπῆλπισα ἀπὸ προσώπου γῆς 42 πόλεις καί τὰ χωρία αὐτῶν, συνωδὰ δέ τῶ ἱερῶ φετῶ αὐτοῦς μὲν τοὺς ἴδιους διεπέρασα ἐν στόματι ῥομφαίας, τὰς γυναῖκας καί τὰ τέκνα τὰ ἐξηνδραπόδισα, τὰ ὑπάρχοντά των διένειμα μεταξὺ τῶν πιστῶν νικητῶν, τὰς ἐστίας δέ αὐτῶν παρέδωκα εἰς τό πῦρ καί τὴν τέφραν, ὥστε φωνὴ ἀλέκτορος νά μὴ ἀκούγεται πλέον εἰς αὐτούς”».

Ἀναφέρεται ὅτι στίς 3 Ἰουνίου 1821 ὁ Ἑμμ. Παππᾶς ἔρχεται στό Στρατῶνι. Ἦδη ἡ σύγκρουσι στὴ Ρεντίνα μέ τὸν τουρκικὸ στρατὸ εἶχε ἀποφασισθῆ. Ὁ Μπαϊράμ πασᾶς ἐρχόμενος ἀπὸ τὴν Καβάλα μέ 20.000 πεζοὺς καί 3.000 ἰππεῖς ἐπιτίθεται ἐναντίον τοῦ Ἑμμ. Παππᾶ, οἱ ἔνοπλοι τοῦ

¹³ Μαμαλάκης 1961, τ.2, 151.

¹⁴ Βακαλόπουλος 1988, 565 κ.έ., Βασδραβέλλης 1950², 223-224, Μαμαλάκης 1961, τ.1, 157 κ.έ., Τρικούπης 1879, 179-180 καί Φιλήμων 1860, τ.4, 119.

όποιου στην Ρεντίνα, στην Παζαρούδα και Έγρι-Μπουτζιάκ (Νέα Απολλωνία) αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν μπροστά σ' αυτόν τον πολυαριθμότερο στρατό. Οι Έλληνες διαλύθηκαν, οι ένοπλοι έφυγαν στα βουνά και ο Έμμ. Παππᾶς αποσύρθηκε με 200 περίπου έναπομείναντες προς Πολύγυρο και Κασσάνδρα, γιά νά συνεχίσουν τήν αντίσταση. Ο Τουρκικός στρατός στράφηκε πρὸς τά χωριά τῆς Χαλκιδικῆς. Ἀπ' ὅπου περνοῦσε, ὡς ἀναφέρει καί στήν ἔγγραφη ἀναφορά του πρὸς τόν Σουλτάνο ὁ Μπαϊράμ πασᾶς, ἄφηνε συντρίμια. Ἐκαίγαν τά χωριά καί σκότωναν τούς χριστιανούς. Ὁ Μπαϊράμ πασᾶς κατεδίωξε τούς Ἕλληνες, πρόλαβε τήν ὀπισθοφυλακή καί τήν διέλυσε. Ἦλθε μέχρι τήν Ἄρναία καίγοντας καί σφάζοντας καί συνέχισε πρὸς τά Ζερβοχώρια.

Μεγάλη ἦταν ἡ ἀγριότητα τῶν Τούρκων. Σύμφωνα μέ πληροφορίες πού δίνουν τά ἀμερικανικά ἀρχεῖα, ἀπό 1-15 Ἰουλίου στή Θεσσαλονίκη πούληθηκαν 150 γυναικόπαιδα ἀπό τή Γαλάτιστα καί τά Ραβνά (Πετροκέρασα) καί 500 λίγο ἀργότερα.

Στήν προαναφερθεῖσα ἀναφορά του ὁ θηριώδης Μπαϊράμ Λουμπούτ πασᾶς σημειώνει ἐπιπλέον: «...Ἐπειδή οἱ ραγιάδες τῶν δήμων Καλαμαριάς καί Παζαρούδας..., ὡς καί τῶν Μαντεμοχωρίων, Πολυγύρου καί Κασσάνδρας εἶχον ἐπαναστατήσει, μοι ἀνετέθη καί ἡ καταστολή τοῦ κινήματος τούτου. Δι' ὃ ἐπισπεύσας τήν προέλασίν μου, ἤρχισα μάχην κατ' αὐτῶν ἀπό τοῦ στενοῦ τῆς Ρεντίνας καί... κατόπιν γενναίας ἐφόδου τῶν στρατιωτῶν τῆς Α. Μ. κατηγάγαμεν περηφανῆ νίκην κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καί ἀφοῦ διεπεράσαμεν ἐν στόματι μαχαίρας τούς ἀπίστους τεσσαράκοντα χωρίων... ἠχμαλωτίσαμεν τάς συζύγους καί τά τέκνα αὐτῶν καί ἐλαφυραγωγήσαμεν τάς πλουσίας περιουσίας αὐτῶν, τά δέ χωριά καί τά στρατόπεδα αὐτῶν παρεδώκαμεν εἰς τάς φλόγας διασκορπίσαντες καί τά χωρία αὐτῶν...»¹⁵.

Μετά τήν πτώση τῆς Κασσάνδρας στίς 14 Νοεμβρίου οἱ Τούρκοι στράφηκαν πρὸς τή Βόρεια Χαλκιδική καί τό Ἅγιον Ὄρος, ἀπ' ὅπου ξεκίνησε ἡ Ἐπανάσταση. Στήν Ἱερισσό ἔγινε μέγας χαλασμός. «Ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Ἰ. Κ. Βασδραβέλλης στό βιβλίον του “Οἱ Μακεδόνες εἰς τούς ὑπέρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνας 1796-1832”, ἡ σύλληψη καί ἡ σφαγή τῶν Ἱερισσιωτῶν ἔγινε ἀπό τόν μουτεσελίμη Θεσσαλονίκης, τόν Γιουσούφ Μπέη, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ κατέπνιξε μέ σφαγές κάθε ἐπαναστατική ἀπόπειρα στή Θεσσαλονίκη... ἐξεστράτευσε μέσφ τῆς κοιλάδας τοῦ Λαγκαδά καί κατέφθασε στήν Ἱερισσό, σκορπίζοντας στό διάβα του τόν ὄλεθρο καί τόν θάνατο. Ἐγκατεστάθηκε μέ τό ἐπιτελεῖο του στό σημερινό “Μαῦρο Ἄλων” ὅπου ὑπῆρχε τό μετόχι τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ζωγράφου, ἀπ' ὅπου ἐπιτηροῦσε ὀλόκληρη τήν περιοχὴ καί τούς ἐπαναστάτες τοῦ Ἐμμανουήλ Παππᾶ, πού βρίσκονταν στό Ἅγιον Ὄρος», σημειώνει ὁ Γιάννης Μαρίνος¹⁶. Μαρτυρικός τόπος εἶναι καί ἡ Παζαρούδα (Απολλωνία τοῦ Δήμου Βόλβης). Ὁ Γιουσούφ Μπέης «ἀφίχθεις εἰς τήν κωμόπολιν

¹⁵ Βασδραβέλλης 1950², 223.

¹⁶ Μαρίνος 2011, 7 καί 26.

Παζαρούδαν, συνέλαβε καί ἔπνιξε εἰς τήν παρακειμένην λίμνην Βόλβην (Μπεςίκια ὅπως λεγόταν τότε) τοὺς περισσότερους κατοίκους της»¹⁷.

Οἱ Τοῦρκοι στήν Ἱερισσό ἔβαλαν τοὺς χριστιανούς νά περάσουν κάτω ἀπό τήν ἀψίδα τῶν σπαθιῶν, ὡς ἔνδειξη ὑποταγῆς. Πρόκειται γιά τό πέρασμα τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ κάτω ἀπό τίς ξιφολόγχες στό Μαῦρο Ἀλώνι, νότια τῆς Ἱερισσοῦ καί πάνω ἀπό τό ἐξωκκλησι τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ὅσοι περνοῦσαν τοὺς χάριζαν τή ζωή. Ὅσοι δέν ὑποτάσσονταν τοὺς ἀποκεφάλιζαν μέ τά σπαθιά καί τοὺς πετοῦσαν στόν γκρεμό. Ἐδῶ βρῆκαν μαρτυρικό θάνατο 400 Ἱερισσιῶτες, γεγονός πού τιμοῦν μέχρι σήμερα οἱ κάτοικοί της κάθε Λαμπροτρίτη (Τρίτη τῆς Διακαινισίμου)¹⁸.

Ὁ Ἱερισσοῦ Ἰγνάτιος βλέποντας τήν ἄσχημη τροπή τῶν μαχῶν ἀπευθύνεται ἔντρομος πρὸς τοὺς Ἁγιορεῖτες καί παρακαλεῖ νά στείλουν βοήθεια. Ἡ ἀγωνία του κορυφώνεται. Φαντάζεται τί θά συμβῆ στή συνέχεια μέ τήν προέλαση τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ὁ κόσμος, οἱ περισσότεροι γυναικόπαιδα, ἔφευγαν ἀπό τά χωριά καί πήγαιναν νά προφυλαχθοῦν στό Ἅγιον Ὅρος. Διπλῆ τώρα ἡ εὐθύνη τοῦ Ἐπισκόπου, ἡ ἄμυνα τοῦ Ἁγίου Ὄρους καί ἡ προστασία τῶν ἀμάχων.

Ὁ Ἰγνάτιος ἀντελήφθη ὅτι ἦταν μάταιη ὀποιαδήποτε ἀντίσταση τῶν ἀόπλων μοναχῶν μπροστά στόν πολυαριθμότερο τουρκικό στρατό. Γι' αὐτό, σέ συνεννόηση μέ τοὺς Ἡγουμένους ἀποφασίστηκε οἱ Μονές νά ἀφεθοῦν ἐλεύθερες, ὥστε νά μὴν εἰσέλθουν οἱ ὀρδές τῶν κατακτητῶν μετά ἀπό οἰαδήποτε ἀντίσταση. Ἄλλη ἐπείγουσα μέριμνα τοῦ Ἰγνατίου ἦταν νά περισωθοῦν τά κειμήλια τοῦ Ἁγίου Ὄρους, γι' αὐτό καί μεταφέρθηκαν ἐκτός Ἀθῶνος.

Περί τά 5.000 γυναικόπαιδα ἀπό τή Χαλκιδική κατέφυγαν στό Ἅγιον Ὅρος βρίσκοντας προστασία καί διατροφή. Χαρακτηριστικά ἀναφέρεται ὅτι ἐπὶ 5 χρόνια ἔμειναν ἀρκετές οἰκογένειες στή Σκήτη τῆς Ἁγίας Ἄννης, καθὼς ἐπίσης καί στά Γιαννακόπουλα τῆς Λαύρας. Ἀπὸ τό Ἅγιον Ὅρος Ψαριανά καί Ὑδραϊκά καράβια πῆραν τά γυναικόπαιδα στίς Βόρειες Σποράδες ὅπου καί διασώθηκαν.

Μετά τήν πτώση τῆς Κασσάνδρας, τή ληηλάτηση καί τήν καταστροφή τῆς Χαλκιδικῆς, τῆ 15ῃ Δεκεμβρίου 1821, ἰσχυρά τμήματα τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἄρχισαν νά καταλαμβάνουν τά Μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Οἱ ἀγιορεῖτες συγκέντρωσαν μέ ἐπίβλεψη τοῦ Ἰγνατίου τά κειμήλια καί ἦταν ἔτοιμοι νά τά φορτώσουν. Πράγματι, ἦλθαν Ὑδραϊκά καί Ψαριανά καράβια καί ὁ ἴδιος ὁ ναύαρχος Ἀνδρέας Μιαούλης, στά ὁποῖα ἐπιβιβάστηκαν οἱ περισσότεροι μοναχοί τῆς Μεγίστης Λαύρας, Ἰβήρων, Παντοκράτορος, Διονυσίου, Γρηγορίου, Ἐσφιγμένου, Κωνσταμονίτου καί ἄλλων Μονῶν παίρνοντας μαζί τους καί τά ἱερά κειμήλια τῶν Μονῶν τους. Οἱ μοναχοί μέ τά ἱερά κειμήλια κατέληξαν στά νησιά Σκῦρο, Σκόπελο, Σκιάθο, Ψαρά, Ὑδρα, Πόρο, ἀκόμα καί στήν Πελοπόννησο

¹⁷ Βασδραβέλλης 1950², 130.

¹⁸ Παπανικολάου 1962, 46-61 καί Κύρου 2010, 24,

διαφυλάσσοντας τὰ κειμήλια. Ὅλη αὐτή ἡ ἐπιχείρηση διοργανώθηκε ἀπὸ τὸν Ἐθνοϊερομάρτυρα Ἰγνάτιο. Χάρις σ' αὐτὸν διασώθηκαν τὰ κειμήλια τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

Ὁ Ἰγνάτιος ἔστειλε γράμμα στὸν Μινίστρο τῆς θρησκείας, Ἐπίσκοπο Ἀνδρούσης Ἰωσήφ, καὶ τὸν παρακαλοῦσε νὰ μεριμνήσῃ γιὰ τὴν ἀσφαλῆ διαφύλαξη τῶν κειμηλίων πού θὰ μετέφεραν οἱ μοναχοί. Πράγματι, ὁ τελευταῖος ἔστειλε τοὺς Βουλευτές Γρηγόριο Κωνσταντᾶ καὶ τὸν Ἀρεοπαγίτη Δρόσο νὰ μεταφέρουν τὰ κειμήλια τῆς Μονῆς Παντοκράτορος, πού εὑρίσκονταν στὴ Σκόπελο. Κατὰ τὰ 1830, μὲ ἀπόφαση τοῦ Κυβερνήτου Ἰωάννου Καποδίστρια μὲ ἐθνικὸ πλοῖο ἐπεστράφησαν ὅλα τὰ κειμήλια στὸ Ἅγιον Ὅρος καὶ τὰ Μοναστήρια¹⁹.

Ὡστόσο, οἱ Τοῦρκοι ὅσα κειμήλια βρῆκαν τὰ λεηλάτησαν. Τὸ Ἅγιον Ὅρος ἔπαθε μεγάλη καταστροφή. Πολλοὶ μοναχοὶ θανατώθηκαν καὶ Μοναστήρια κατεστράφησαν. Ἐνῶ πρὶν τὸ 1821 ὑπῆρχαν στὸ Ἅγιον Ὅρος 10.000 μοναχοί, μετὰ τὴν ἐπανάσταση σὲ ἀπογραφή τῆς 9ης Ἰουνίου 1826 εὑρέθησαν συνολικῶς 590.

Τότε συνελήφθη καὶ ὁ Μητροπολίτης Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὁρους, Ἐθνομάρτυρας Ἰγνάτιος ὁ Γ', ὁ ὁποῖος βρῆκε τραγικὸ θάνατο ἀπὸ τοὺς Τούρκους ὡς κύριος ὑποκινητῆς καὶ συντονιστῆς τῆς Ἐπαναστάσεως. Τὸ αἷμα του πότισε τὸ χῶμα τῆς Χαλκιδικῆς.

Περαίνοντες μὲ τὰ τοῦ αἰοιδίμου Ἐθνοϊερομάρτυρος Ἰγνατίου τοῦ Γ', Μητροπολίτου Ἱερισσοῦ καὶ Ἁγίου Ὁρους, ὀφείλουμε νὰ ἀναφερθοῦμε καὶ στίς δύο ἄλλες μορφές-προσωπικότητες πού κόσμησαν τὴν ὑφ' ἡμᾶς Ἱερά Μητρόπολη καὶ ἐκλέησαν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν Ἐθνεγερσία τοῦ '21. Μιλᾶμε γιὰ τὸν αἰοιδίμο Ἐπίσκοπο Ἀρδαμερίου Ἰγνάτιο καὶ τὸν Ἐθνεγέρτη τῆς Χαλκιδικῆς Μητροπολίτη Μαρωνείας Κωνστάντιο.

Καὶ πρῶτος ὁ Ἐπίσκοπος Ἀρδαμερίου Ἰγνάτιος. Ἦδη παρατηρήθη ὅτι οὐσιαστικά ἡ ἐπανάσταση στὴ Χαλκιδικὴ ἐκκίνησε τὴν 17ην Μαΐου στὸν Πολύγυρο καὶ ἐξαπλώθη παντοῦ. Ὁ Ἀπόστολος Βαλκαλόπουλος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι «Δύο εἶναι κυρίως τὰ στρατιωτικὰ στίφη τῶν ἐπαναστατῶν: τὸ ἓνα ἀποτελεῖται ἀπὸ Μαντεμοχωρίτες καὶ μοναχοὺς μὲ ἀρχηγὸ τὸν Ἐμμανουήλ Παππᾶ καὶ τὸ ἄλλο ἀπὸ Κασσανδρινούς καὶ Χασικοχωρίτες μὲ ἀρχηγὸ τὸν Χάψα»²⁰.

Παρακολουθήσαμε μερικῶς τίς κινήσεις τοῦ Ἐμμ. Παππᾶ. Ἄς δοῦμε τώρα τίς κινήσεις τοῦ καπετάν Στάμου (Σταματίου) Χάψα.

Μία ομάδα, λοιπόν, μὲ ἀρχηγὸ τὸν ὄπλαρχηγὸ Στάμο Χάψα κατευθύνεται πρὸς Θεσσαλονικὴ περνώντας τὸν Χολομῶντα. Ὑποκινεῖ σὲ ἐπανάσταση καὶ ἐλευθερώνει τὸν Βάβδο, τὴ Γαλάτιστα, τὰ Βασιλικά, τὴν Καλαμαριά καὶ αἰφνιδιαστικὰ ἐμφανίζεται μπροστὰ ἀπὸ τὰ τεῖχη τῆς Θεσσαλονίκης. «Ἐφτασε ὡς τρεῖς ὥρες μακριὰ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονικὴ· “ἐκόντευσαν ἕως τὰ τεῖχη της”, ὅπως γράφει μὲ ὑπερβολὴ τὴν 1η Ἰουνίου ἓνας ἀπὸ τοὺς ὄπλαρχηγούς τῶν ἐπαναστατικῶν σιφῶν, ὁ Ἄγγελος

¹⁹ Βλ. Μαϊδώνης 1989.

²⁰ Βακαλόπουλος 1988, 562.

Βασιλικός [...]. Πλήθη Τούρκων χωρικών τρομοκρατημένων ἔφθαναν καί κατασκήνωναν ἔξω ἀπό τήν τείχη τῆς Θεσσαλονίκης κατά τίς ἀρχές τοῦ Ἰουνίου. Οἱ καπνοί τῶν χωριῶν τους πού καίγονταν ἦταν ὁρατοί ἀπ' αὐτήν»²¹. Ἐνδιαφέροντα ἀλλά λίγα στοιχεῖα, σχετικά μέ τόν ἀντίκτυπο πού εἶχε μέσα στή Θεσσαλονίκη ἡ ἐξέγερση τῶν Χαλκιδιωτῶν, περιέχει ἡ ἀνέκδοτη ἔκθεση τοῦ αὐστριακοῦ Προξένου Θεσσαλονίκης Pietro de Coch, γραμμένη στίς 17 Ἰουνίου 1821. Παραθέτουμε τμήμα της: «...Ἡ Ἑλληνική ἐπανάσταση, πού ἔχει ξεσπάσει κιόλας σέ πολλές ἐπαρχίες τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους, προκαλεῖ τήν γενική κατάπληξη, τό σταμάτημα κάθε ἐργασίας καί ἀνοιχτές ἐχθροπραξίες, οἱ ὁποῖες στά μέρη ὅπου οἱ Ἕλληνες εἶναι περισσότεροι, πληθύνονται ἀπό μέρα σέ μέρα, ἐδῶ κι ἐκεῖ, καί μάλιστα μέρα μεσημέρι μέσα στή Θεσσαλονίκη, ἀπό τήν ὁποία οἱ ἐπαναστάτες δέν ἀπέχουν παρά λίγες ὥρες. Βρίσκονται σ' ἕνα χωριό ὀνομαζόμενο Γαλάτιστα καί ξεσηκώνουν παντοῦ τίς ψυχές τῶν κατοίκων μέσα στίς πόλεις, στά νησιά καί γενικά ὁπουδήποτε ζαπλώνονται. Πολυάριθμα πολεμικά καράβια μέ ξεχωριστή καινούργια σημαία λυμαίνονται τή θάλασσα, συλλαμβάνουν τουρκικά πλοῖα, κάνουν νηοψία στά πλοῖα τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, τά ὁποῖα ὁμως σέβονται... Ἐν τῷ μεταξύ ἐδῶ αὐξάνονται οἱ ἀταξίες, ἡ ἀδημονία καί ὁ γενικός φόβος μήπως οἱ Ἕλληνες κτυπήσουν ἀπό στεριά καί θάλασσα τήν πόλη αὐτή, στήν ὁποία ὑπάρχει μεγάλος ἀριθμός κακοποιῶν, ἂν καί ἡ κυβέρνηση ἔχει συλλάβει ὡς ὀμήρους ὅλους τούς πύο πλούσιους Ἕλληνες, πού ἀσκοῦν καί τήν πύο μεγάλη ἐπιρροή»²².

Ἡ ἐπανάσταση ἐδῶ στή Γαλάτιστα εἶχε προετοιμασθῆ ἀπό τόν ἄξιο ποιμενάρχη της Ἰγνάτιο Ἐπίσκοπο Ἀρδαμερίου. Ἐκεῖνος προετοίμασε καί ὁ ἴδιος μετέδωσε τήν ἐπαναστατική φλόγα στή Γαλάτιστα καί τήν ἐπαρχία του.

Ὁ Ἀρδαμερίου Ἰγνάτιος γεννήθηκε στή Ἀμπελάκια τῆς Θεσσαλίας τό 1769. Σπούδασε καί μορφώθηκε στήν πατρίδα του καί στή συνέχεια στή Θεσσαλονίκη. Ἀξιώθηκε νά ἔχη δάσκαλο τόν περίφημο λόγιο Γρηγόριο Κωνσταντᾶ. Στήν ἀρχή ἦταν δάσκαλος καί εἶχε μεγάλο πάθος γιά τήν παιδεία. Ἡ διδασκαλική του ικανότητα κατά τήν παραμονή του στή Θεσσαλονίκη συνετέλεσε στό νά ἀναδειχθῆ Ἐπίσκοπος Ἀρδαμερίου. Στήν Ἐπισκοπή Ἀρδαμερίου τόν συναντᾶμε ἤδη ἀπό τό 1804. Ἀναφέρεται ὅτι τό 1805 πῆγε στό Ἅγιον Ὄρος ὡς Ἐξαρχος τοῦ Πατριαρχείου καί ἀνέγνωσε στήν Ἱερά Κοινότητα τό σιγγίλιο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Καλλινίκου Ε΄. Σύγχρονος τοῦ Ἰγνατίου τόν χαρακτηρίζει «ἄνδρα πεπαιδευμένον καί φιλογενῆ, ζηλωτή τῆς μαθήσεως. Μεγάλως ἠγωνίσθη νά συστήσῃ σχολεῖα εἰς τήν ἐπαρχίαν του»²³.

²¹ Βλ. Ἀρχεῖον Ἱστορικής καί Ἐθνολογικής Ἐταιρείας, Ἀρχεῖον Ἐμμανουήλ Παππᾶ.

²² Ἐκθεση τοῦ Pietro de Coch στό Österreichisches Archiv. Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Consulat Salonich (1877-1834).

²³ Βλ. Μαϊδῶνης 1989.

Διοργάνωσε την εκπαίδευση στην έπαρχία του και ήταν και ο ίδιος διδάσκαλος. Όπουδήποτε βρισκόταν συγκέντρωνε κοντά του τα εγκαταλελειμμένα παιδιά και τὰ δίδασκε. Ἐνῶ ἀκόμη διακοῦσε ἡ Ἐπανάσταση, σέ ὅλες τίς περιοδοῖες του ἴδρυε συνεχῶς καινούργια σχολεῖα.

Τόν Αὐγούστο τοῦ 1818, εὐρισκόμενος στό Ἅγιον Ὅρος, μνηθήκε στή Φιλική Ἐταρεία ἀπό τόν Φιλικό Γιάννη Φαρμάκη καί στή συνέχεια ἔγινε ὁ ἴδιος μνητής πολλῶν καί ἐπιδόθηκε στήν προσπάθεια γιά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ Γένους.

Ὁ Ἰγνάτιος διετήρησε ἀλληλογραφία μέ τόν Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη. Σῶζονται πολλές ἐπιστολές του προτρεπτικές «συνιστῶσαι τήν ἐνέργειαν τῶν δυνάμεων νά δράσουν ἐπ' ἀγαθῶ τῆς Ἑλλάδος». Ὅταν ἐπληροφόρηθη τήν κάθοδο τοῦ Ὑψηλάντη στή Μολδοβλαχία, στίς 21 Ἀπριλίου τοῦ 1821, ἀπευθύνει ἀπό τή Θεσσαλονίκη προκήρυξη πρὸς ὅλους τοὺς ὀρθοδόξους Χριστιανούς παρακινῶντας τους νά λάβουν μέρος στόν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ὁ ἴδιος δέ κηρύσσει τήν Ἐπανάσταση στή γενέτειρά του, τὰ Ἀμπελάκια τῆς Θεσσαλίας. Βλέποντας ὅμως ὅτι ἡ Ἐπανάσταση ἐκεῖ δέν θά εὐοδοῦτο, φεύγει κι ἔρχεται στήν ἐπαρχία του, ὅπου παίρνει μέρος στήν Ἐπανάσταση τῆς Χαλκιδικῆς.

Κηρύττει τήν Ἐπανάσταση στή Γαλάτιστα καί γιά νά ξεσηκώσει τοὺς ἀναποφάσιτους καί δειλοὺς ραγιαδες προβαίνει σ' ἓνα τρομερό ἐγχείρημα. Καίει τή Μητρόπολή του! Ὅπως λένε οἱ ἱστορικοί, ὁ ἴδιος ἔβαλε φωτιά στό Μητροπολιτικό του οἶκημα στή Γαλάτιστα γιά νά δείξει ὅτι ἔπρεπε νά κόψουν κάθε δεσμό μέ τή δουλεία καί τήν ἀπόφαση νά διώξουν τόν κατακτητή. Δήλωσε δέ, ὅτι ἐάν ἀποτύγχανε ἡ Ἐπανάσταση δέν θά τήν εἶχαν ἀνάγκη τή Μητρόπολη. Ἐάν ὅμως νικοῦσαν, θά τήν ἔφτιαχναν μεγαλοπρεπέστερη.

Ὅπως εἶπαμε, ἡ ἐπανάσταση στή Χαλκιδική ἀπέτυχε. «Ἐναντίον τοῦ Χάψα ἐκστρατεύει στίς 4 Ἰουνίου ὁ Ἀχμέτ μπέης τῶν Γενιτσῶν μέ 500 ἵππεῖς²⁴, ἀτάκτους Γιουρούκους τῆς περιοχῆς του, ἀπογόνους τῶν πρώτων κατακτητῶν (Ἐβλιάτι φατιχάν), πού διατηροῦσαν ἀκόμη τίς πολεμικές τους ἀρετές καί τὰ νομαδικά τους ἥθη. Οἱ κακῶς ὄπλισμένοι καί ἀσύνταχτοι Ἕλληνες χωρικοί, ἐμπιστευόμενοι μόνο τόν ἐνθουσιασμό τους, εἶχαν ἐκτεθῆ στό πεδινό μέρος τῆς περιοχῆς Σέδες. Ἔτσι, μὴ μπορῶντας ν' ἀνθέξουν τῆς ἐπελάσεως τοῦ ἵππικοῦ, ἀναγκάστηκαν, παρά τή γενναία ἀντίστασή τους, ν' ἀποσυρθοῦν στά Βασιλικά. Σ' αὐτές τίς συμπλοκές φαίνεται ὅτι σκοτώθηκε ὁ Χάψας», γράφει ὁ Ἀπ. Βακαλόπουλος καί συνεχίζει: «Ἡ προφορική παράδοση διασώζει ὅτι τό τοπωνύμιο “Σκιοτάκια” ἢ “Σκιοτούδια” –ἐπάνω στόν δημόσιο δρόμο Βασιλικῶν-Γαλάτιστας, κάτω ἀπό τό Μοναστήρι τῆς Ἀγ. Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολύτριάς– προῆλθε ἀπό τήν ἀνάμνηση τῆς ἀντίστασης μερικῶν δεκάδων νέων τῆς Συκιᾶς, οἱ ὁποῖοι βρῆκαν καί τόν θάνατο. Ἐκεῖ τώρα ἐπιτύμβια στήλη στημένη ἀπό τήν πατρίδα τῶν νέων διαιωνίζει τό γεγονός.

²⁴ Rouqueville 1824, t.3, 57-59.

»Τούς Έλληνες ακολουθεῖ με περίσκεψη ὁ Ἀχμέτ, ὁ ὁποῖος στίς 9 τοῦ μηνός βρίσκεται ἐμπρός στά Βασιλικά, μέ 800 ἄνδρες. Οἱ 300 ὅμως ὑπερασπιστές ὑποχωροῦν, χωρίς νά δώσουν μάχη. Ἔτσι κυριεῦει τήν κωμόπολη, τήν λεηλατεῖ καί τήν καίει»²⁵.

Ὁ Ἰ. Κ. Βασδραβέλλης στό προαναφερθέν μνημειῶδες πόνημά του, “Οἱ Μακεδόνες κατά τήν Ἐπανάστασιν του 1821”, σχετικῶς μέ τή μάχη τῶν Βασιλικῶν γράφει τά ἐξῆς: «Ἡ ὠραία κωμόπολις παρεδόθη εἰς τό πῦρ, τήν σφαγήν καί τήν λεηλασίαν, ἀκολουθῶν δέ τουρκικός καί ἐβραϊκός ὄχλος ὠργίασε καί ἐκακούργησε κατά τρόπον φρικώδη. Νεανίδες συνελήφθησαν καί ἐβιάσθησαν, ἄλλαι συγκεντρωθεῖσαι εἰς τήν Θεσσαλονίκην ἐπωλήθησαν ἀπό σωματεμπόρους εἰς τά σκλαβοπάζαρα τῆς Βεγγάζης καί τῆς Τριπολίτιδος, μικροί δέ νεανίσκοι ἠγοράσθησαν ἀπό τούς πλουσίους μπέηδες καί γαιοκτήμονας τῆς Θεσσαλονίκης δι’ ἀνομολογήτους σκοπούς. Προχωροῦσα ἡ τουρκική ἐμπροσθοφυλακή συνεπλάκη παρά τόν Βούζιαρην εἰς τήν τοποθεσίαν “στοῦ Τσεπέλ τίς πέτρες” μέ τούς ἐπαναστάτας τοῦ Χάψα καί μετά σφοδρόν καί αἱματηρόν ἀγῶνα ἀνεχαιτίσθη. Ἐντός ὀλίγου ὅμως κατέφθασε τό κύριον σῶμα τοῦ Μπαϊράμ πασᾶ καί ὁ ἀγών ἐπανήρχισε σφοδρότερος. Ὁ Χάψα ἐμάχετο ὄρθιος καί διά κραυγῶν καί ὕβρεων ἀπέκρουε τούς ἐχθρούς, ἀλλ’ ὁ ἀγών ἦτο ἄνισος καί οἱ ἐχθροί πολλαπλάσιοι καί μάλιστα στρατιῶται τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ ἐξησκημένοι εἰς τάς μάχας. Οἱ ἄνδρες τοῦ Χάψα ἐπιπτον ὁ εἷς κατόπιν τοῦ ἄλλου ἐπί τοῦ πεδίου τῆς μάχης καί τελικῶς ὁ ἀρχηγός, τεθείς ἐπί κεφαλῆς τῶν ὑπολειφθέντων πολεμιστῶν καί τῶν ἐκ Βάβδου ὀπλαρχηγῶν Χαλάτη, Τουρλάκη καί Καραγιάννη, ἐρίφη εἰς τό μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ καί μετά σκληρόν ἀγῶνα ἐκ τοῦ συστάδην ἔπεσεν ἐπί τοῦ πεδίου τῆς τιμῆς μαζί μέ τούς πολεμιστάς τῆς Συκιᾶς καί τοῦ Βάβδου. Συνολικῶς 62 πτώματα Ἑλλήνων κατέκειντο εἰς τήν τοποθεσίαν “Κομένοι ἢ Συκιωτάκια”, ὅπως λέγεται καί σήμερον ἀκόμη, καί ἄνω τῶν 500 πτωμάτων τῶν ἀντιπάλων ἐθάπτοντο ὑπό τῶν Τούρκων ἔξω τῶν Βασιλικῶν. Οἱ διασωθέντες πολεμισταί ὑπεχώρησαν πρὸς τά ὑψώματα τοῦ Βάβδου καί τόν Πολύγυρον, ἀποφασισμένοι ν’ ἀντιταχθοῦν ἐκ νέου κατά τοῦ προελαύνοντος Μπαϊράμ πασᾶ.

»Τό εἰς Ἀγίαν Ἀναστασίαν καταφυγόν μέρος τῶν γυναικοπαίδων τῶν βασιλικῶν, βλέπον τήν ἐγγύς αὐτοῦ συντελουμένην καταστροφὴν... ἐγκατέλειψαν διά νυκτός τήν Ἀγίαν Ἀναστασίαν καί κατηθύνθησαν διά τῶν ὑψωμάτων τῆς Γαλατίστης καί τοῦ Βάβδου εἰς τόν Ἅγιον Νικόλαον, ἔνθα ἐπιβιβασθέντα πλοιαρίων κατέφυγον εἰς τήν Σκιάθον, Σκόπελον, Στυλίδα καί Ἀταλάντη.

»Τήν ἐπομένην οἱ Τούρκοι ἔφθασαν εἰς τόν Γαλαρινόν ἔναντι τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας καί ἀπέστειλαν ἀναγνωριστικὴν περίπολον εἰς τό μοναστήριον, ἡ ὁποία ὅμως ἐβλήθη ἐκ παρεξηγήσεως ὑπό τῶν φυλάκων τοῦ ἡγουμένου τῆς μονῆς Παπαμακαρίου, μὴ ἐπιθυμοῦντος νά προβάλῃ ἀντίστασιν, ἵνα διασώσῃ τό περικαλλές τοῦτο οἰκοδόμημα ἀπό τήν μανίαν τῶν Τούρκων. Καί ναί

²⁵ Βακαλόπουλος 1988, 564.

μέν ουδείς Τούρκος έφονεύθη, άλλ' ό Μπαϊράμ πασάς, λαβόν τουτο ως άφορμήν έλεηλάτησε τήν μονήν, έσύλησε τούς θησαυρούς καί άπεκεφάλισε τούς μοναχούς»²⁶.

Ό εξαίρετος έρευνητής Δημ. Θ. Κύρου, θεολόγος-φιλόλογος, γράφει ότι ή σύγκρουση στά Βασιλικά κοντά στον Βούζιαρη, στήν τοποθεσία «στου Τσεπέλ' τίς πέτρες» καί έμπρός από τό Μοναστήρι της Άγίας Άναστασίας «ήταν σφοδρή καί αίματηρή. Υποθέτω», συνεχίζει, «ότι έγινε στα μέσα Ιουνίου»²⁷.

Η επόμενη γραμμή αντίστασης των Έλλήνων κατά των Τούρκων οργανώθηκε στήν Κασσάνδρα μέ επικεφαλής τον Έμμανουήλ Παππά. Έκει ήλθε καί ό Ιγνάτιος, Έπίσκοπος Άρδαμερίου, για νά ενισχύσει τούς αγωνιζόμενους Έλληνες. Η φονική μάχη στήν Κασσάνδρα, γράφει ό Βασδραβέλλης, διενεργήθη «τάς πρωϊνάς ώρας της 13ης Νοεμβρίου 1821, ήμέραν Δευτέραν», μέ όλες τίς δυνάμεις που διέθετε ό Έμπου Λουμπούτ πασάς. Η μάχη υπήρξε φονικώτατη. «Τα ¾ των Έλλήνων έφονεύθησαν καί ό αρχιστράτηγος (δηλαδή ό Έμμανουήλ Παππάς) μέ έλάχιστους διασωθέντας... κατώρθωσε νά διαφύγη προς τήν βορειονατολικήν πλευράν της χερσονήσου, όπου τό χωρίον Άθυτος, ένθα επίβας του πλοίου του Χατζηβιζβίζη, ανεχώρησεν διά τήν χερσόνησον του Άθω»²⁸.

Μετά τήν συνθηκολόγησιν του Άγίου Όρους μέ τον Έμπου Λουμπούτ πασά, ό Έμμ. Παππάς επιβιβάσθη στό πλοίο του Χατζηβιζβίζη καί άπεμακρύνθη του Άγίου Όρους. «Καί ένω κατηθύνοντο εις τήν Ύδραν καί εκείθεν εις τήν Πελοπόννησον, ίνα συνεχίσουν εκεί τον άγώνα κατά των Τούρκων, ό Παππάς συντετριμμένος εκ των άτυχων γεγονότων καί της άπογοητεύσεως, τήν όποίαν υπέστη εκ της καταστολής της επαναστάσεως καί της έπελθούσης καταστροφής εις τήν Μακεδονίαν, απέθανε κατά τον πλουν εκ καρδιακής προσβολής. Μεταφερθείσης της σορού εις τήν Ύδραν, εκηδεύθη μεγαλοπρεπώς εις τον ναόν της Ύπαπαντης, ένθα οι τάφοι των επισήμων Ύδραιών, μέ τιμάς αναλόγους μέ τό άξίωμα του»²⁹.

Μετά τά γεγονότα αυτά ό Ιγνάτιος αναγκάζεται νά εγκαταλείψη τή Μακεδονία. Μέσω των Βορείων Σποράδων ή της Ύδρας έρχεται στήν Πελοπόννησο για νά συνεχίσει τό έργο του. Έκει, περιέρχεται τά έλληνικά στρατόπεδα «καί δι' ευγλώτων προσλαλιών ένεθάρρυνε τούς στρατιώτας εις τραχύ άγώνα, καθιστάμενος παράδειγμα άρετής, πτωχείας καί μετριοφροσύνης». Οί χριστιανοί της Μονεμβασίας ζήτησαν για ποιμενάρχη τους στή θέση του έθνομάρτυρος Χρυσάνθου τον σώφρονα καί ένάρετο Ιγνάτιο, καί τό 1824 διορίζεται τοποτηρητής Μονεμβασίας.

Μετά τή Μονεμβασία έρχεται στις Σπέτσες, όπου άνοιξε σχολείο, στό όποιο δίδασκε ό ίδιος τά παιδιά των αγωνιζομένων ναυτικών, κηρύττοντας συνάμα προς τον λαό του νησιού.

²⁶ Βασδραβέλλης 1967³, 137-138.

²⁷ Κύρου 2015, 22-25, Κύρου 2021, 17-18.

²⁸ Βασδραβέλλης 1967³, 149-150.

²⁹ Βασδραβέλλης 1967³, 153 καί Βακαλόπουλος 1988, 574.

Τό 1827 προσκαλείται στή Γραμπούσα τής Κρήτης, όπου ιδρύει σχολεία, ανεγείρει ναούς και αγωνίζεται στό πλευρό τών επαναστατημένων Κρητῶν.

Τό 1830 επανέρχεται ὡς διδάσκαλος στή Μονεμβασία.

Τό 1833 ὁ βασιλεύς Όθων μέ διάταγμα τόν διορίζει μέλος Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς, γιά τήν ἀνασυγκρότηση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἐδῶ διακηρύττει τήν ἀντίθεσή του γιά τόν χωρισμό τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπό τό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο, συνιστᾷ τήν ἐπανεύωση καί ἀγωνίζεται γι' αὐτήν μαζί μέ τόν Κωνσταντῖνο Οἰκονόμο τόν ἐξ Οἰκονόμων. Τό 1834 καθίσταται Ἐπίσκοπος Γόρτυνος καί Μεγαλουπόλεως.

Τό 1839 γίνεται μέλος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου. Δέν πρόλαβε ὁμως νά χαρῆ τή νέα του θέση καί ἀφήνει τήν τελευταία του πνοή στίς 17 Σεπτεμβρίου 1839 στήν Ἀθήνα, σέ ἡλικία 75 ἐτῶν³⁰.

Καί εἰσερχόμεθα τώρα, στή μοναδική προσφορά καί θυσία τοῦ ἐυεργέτου τῆς Χαλκιδικῆς Μητροπολίτου Μαρωνείας Κωνσταντίου.

Ὁ Ἐθνεγέρτης Ροδόπης Μητροπολίτης Μαρωνείας Κωνσταντῖος ὁ Α΄, ἐγεννήθη στά Μαντεμοχώρια τῆς Χαλκιδικῆς, πιθανότατα μεταξύ τῶν ἐτῶν 1770-1780. Ὁ Κωνσταντῖος λόγω τῆς γεωγραφικῆς γεινιάσεως τῆς γενέτειράς του Χαλκιδικῆς μέ τό Ἅγιον Όρος, πιθανῶς μετέβη στήν Ἀθωνική πολιτεία, ὅπου ἴσως ἐφοίτησε στήν Ἀθωνιάδα Ἐκκλησιαστική Σχολή καί ὀλοκλήρωσε τήν ἐγκύκλια ἐκκλησιαστική του ἐκπαίδευση.

Ὁ αἰμίμηστος μέγας ἱστορικός καθηγητής, Ἀπόστολος Βακαλόπουλος ἐπισημαίνει ὅτι τό ὄνομα τοῦ Κωνσταντίου ἀναφέρεται στίς ἱστορικές πηγές καί κατά τό ἔτος 1804, πιθανῶς μετά τήν ἀναχώρησή του ἀπό τό Ἅγιον Όρος. Ἀργότερα, μεταβαίνει στό Οἰκουμενικό Πατριαρχεῖο ὅπου διακρίνεται γιά τό ἦθος του, τό δυναμικό καί δραστήριο χαρακτήρα του καθώς καί γιά τήν ἀφοσίωσή του στή Μητέρα Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Στό Φανάρι χειροτονεῖται πρεσβύτερος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Ἐπισκοποῦ καί λαμβάνει τό Ὀφφίκιο τοῦ Ἀρχιμανδρίτου.

Στίς 3 Ὀκτωβρίου τοῦ 1810 «Νεοφύτου (τοῦ μέχρι τή στιγμή ἐκείνη Μητροπολίτου Μαρωνείας) παραίτησιν οἰκειοθελῆ ποιησαμένου πρός τήν Ἐκκλησίαν ἐνυπόγραφον καί ἀβίαστον», νέος Μητροπολίτης Μαρωνείας ἐξελέγη ὑπό τῆς Ἁγίας καί Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, στίς 10 Ὀκτωβρίου τοῦ 1818, «Ὁ Ὁσιολογιώτατος Ἀρχιμανδρίτης τοῦ Ἀγιωτάτου Ἀποστολικοῦ καί Οἰκουμενικοῦ Ἐπισκοποῦ κύρ Κωνσταντῖος».

Ὁ Μητροπολίτης Κωνσταντῖος, ὅταν ἐξελέγη Μητροπολίτης Μαρωνείας, θά πρέπει νά ἦταν περίπου σαράντα ἐτῶν καί ἐποίμανε τή Μητρόπολή του ἐπί μιά δεκαετία, ἀπό τό 1810 μέχρι τό 1821. Κατά τή δεκαετή ἀρχιερατική διακονία του στήν ἐπαρχία Ροδόπης, πέραν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς καί ποιμαντικῆς προσφορᾶς καί δράσεώς του, δέν ἔπαψε νά ἐμψυχώνει τούς

³⁰ Βλ. Μαϊδώνης 1989.

υπόδουλους ρωμιούς του τότε Καζά (Διοικήσεως) Γκιουλμουτζινας. Την ίδια περίοδο ή «άορατη Αρχή» της Φιλικής Έταιρείας είχε θέσει σε εφαρμογή το έθνικοαπελευθερωτικό σχέδιό της να άφυπνίσει την έθνική συνείδηση των ραγιαδών λαών της Όθωμανικής αυτοκρατορίας, άρχης γενομένης από τις παραδουνάβιες περιοχές. Μεταξύ των μελών της Φιλικής Έταιρείας μεγάλο ήταν το ποσοστό των Μητροπολιτών και γενικότερα των Όρθοδόξων Κληρικών.

Ό Κωνσταντίνος μνηθείς στα μυστικά της Φιλικής Έταιρείας, πιθανώς κατά τά τέλη του μηνός Απριλίου ή άρχές Μαΐου του 1821 έγκαταλείπει την έδρα του και προστρέχει στη Χαλκιδική, τή γενέτειρά του, για να δράσει κατά των Όθωμανών. Από τά ιστορικά κείμενα προκύπτει ότι είχε άποσφασίσει να οργανώσει σε έπαναστατικό ένοπλο σώμα όσους περισσότερους κατοίκους της έπαρχίας Μαρωνείας στη Ροδόπη μπορούσε να συγκεντρώσει και κυρίως Μαρωνίτες, προκειμένου να βοηθήσει στη Χαλκιδική την Έπανάσταση και τά εκεί ένοπλα σώματα που δρούσαν έναντίον των Όθωμανών.

Κατευθύνθηκε, λοιπόν, ως έπικεφαλής μιās ένόπλου ομάδος που άπετελείτο από Μαρωνίτες και κατοίκους εκ της κωμοπόλεως Μάκρης που ανήκε στην Έκκλησιαστική του δικαιοδοσία και κατευθύνθηκε στη νήσο Θάσο της Έπαρχίας του και πάλι.

Στη νήσο Θάσο ο Μαρωνείας Κωνσταντίνος δραστηριοποιήθηκε ώστε να έπαναστατήσουν οι Θασιίτες την Άνοιξη του '21. Η όργάνωση της έπαναστάσεως των Θασιτών συνετελέσθη με τή συνεργασία του Κωνσταντίου και του «Προέδρου» της νήσου Χατζή-Γιώργη, «ό οποίος είχε μνηθί στην Φιλική Έταιρεία από τον συμπατριώτη του άρχιμανδρίτη Καλλίνικο Σταματιάδη»³¹. Για τή συμμετοχή του στην εξέγερση της Θάσου ο Καλλίνικος Σταματιάδης έλαβε από τον Βασιλέα Όθωνα «τό άργυρούν νομισματόσημον δι' ανταμοιβήν των κατά τον υπέρ ανεξαρτησίας πόλεμον εκδουλεύσεών του»³².

Έτσι ο Κωνσταντίνος ξεκίνησε από τή Θάσο για τό Άγιον Όρος προς συνάντησιν του Έμμ. Παππᾶ που ήδη από διμήνου βρισκόταν στη Μονή Έσφιγμένου. Έχουμε παραπάνω σημειώσει ότι στα μέσα του Μαΐου του 1821 φθάνει στο Πρωτάτο, όπου σε εκκλησιαστική τελετή παρόντων των αντιπροσώπων όλων των Άγιορείτικων Μονών και χοροστατούντος του ίδιου αναγορεύεται ο Έμμ. Παππᾶς άρχηγός και προστάτης της Μακεδονίας.

Έν τῷ μεταξύ ή νικηφόρα προέλαση των Έλλήνων υπό τήν άρχηγία του Έμμ. Παππᾶ στη Χαλκιδική ένέβαλε σε άνησυχία έντονη τον πασᾶ της Θεσσαλονίκης Γιουσούφ Μπέη, ο οποίος καλεϊ σε βοήθεια και ένίσχυσή του τον Μπαϊράμ πασᾶ, που τελικώς άποστέλλεται από τον Σουλτάνο Μαχμούτ.

³¹ Βακαλόπουλος 1988, 557.

³² Βακαλόπουλος 1988, 558.

Ὁ αὐτόπτης μάρτυρας τῶν γεγονότων μοναχός Δοσίθεος μᾶς διαβεβαιώνει ὅτι στή συνοδεία τοῦ Ἐμμ. Παπᾶ «ζηλωτῆς ὑπέρμαχος πρῶτος ἀπό τούς ἄλλους ἦταν ὁ ἅγιος Μαρωνεῖας Κωνστάντιος λεγόμενος»³³.

Καί πράγματι ὁ μουχασίλης Αἰδινίου καί Σαροχάν Βεζίρης Χατζῆ Μεχμέτ Μπαϊράμ πασᾶς «Ἐκκινήσας ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας διήλθε τά στενά τοῦ Ἑλλησπόντου (Τσαρδάκ, ἔναντι τῆς Καλλιπόλεως)... διήλθε τόν Στρυμόνα καί ἀφίχθη εἰς τά στενά τῆς Ρεντίνας, τά ὅποια εἶχον καταληφθῆ μέχρι τοῦ Ἐγρή Μπουτζάκ (Νέα Ἀπολλωνία) ἀπό τήν βορείαν φάλαγγα τῶν ἐπαναστατῶν τοῦ Ἐμμανουήλ Παπᾶ. Ἐπιτεθείς δι' ἰσχυρῶν δυνάμεων κατά τά μέσα τοῦ Ἰουνίου ἀπόθησεν τούς ἐνθουσιώδεις, ἀλλ' ἀσυντάκτους καί κάκιστα ἐξωπλισμένους Ἑλληνας Ἐπαναστάτας. Ὁ Παπᾶς, διαισθανθεὶς τήν δυσμενῆ ἐξέλιξιν τήν ὁποίαν ἐλάμβανε ὁ ἀγών, διέταξε ἐσπευσμένην ὑποχώρησιν πρὸς τά βουνά τοῦ Χολομῶντος, ἀλλά τό τουρκικόν ἰππικόν ἀποτελούμενον ἀπό 3.000 ἰππεῖς κατέφθασεν τήν ὀπισθοφυλακὴν πλησίον τοῦ Ἐγρή Μπουτζάκ καί σχεδόν διέλυσεν ταύτην σχοῦσαν πλείστους νεκρούς, μεταξύ τῶν ὁποίων τόν καπετάν Βασιλικόν καί ἄλλους... Ὁ Ἐμμ. Παπᾶς ἀκολουθούμενος ἀπό 20 πολεμιστάς ὀπισθοχώρησε πρὸς τόν Πολύγυρον, τό πλεῖστον δέ τῶν καλογήρων μέ τόν Ἠγούμενον τοῦ Ἐσφιγμένου Καπετάν Εὐθύμιον κατέφυγεν εἰς τό Ἅγιον Ὅρος»³⁴.

Ὁ Μαρωνεῖας Κωνστάντιος ὄντας, ὡς ἐλέχθη ἤδη, στή συνοδεία τοῦ Ἐμμ. Παπᾶ μέ μικρό ἀριθμό πολεμιστῶν τραυματίζεται στή μάχη τῆς Ρεντίνας καί ἀναχωρεῖ στό Ἅγιον Ὅρος προκειμένου νά σωθῆ, ὅπως καί πολλοί ἀπό τούς διασωθέντες ἀγιορεῖτες μοναχοὺς καί τούς ἄλλους πολεμιστές.

Ἐνα ἔγγραφο μέ ἡμερομηνία 12 Ὀκτωβρίου 1821 ἀναφέρει ὅτι τήν προηγούμενη ἡμέρα (11η Ὀκτωβρίου) εἶχε ἀφίχθη ὁ Κωνστάντιος στήν Ἱερά Μονή Ξηροποτάμου τοῦ Ἁγίου Ὁρους καί εἶχε διανυκτερεύσει ἐκεῖ. Μέ τή γραπτὴ αὐτὴ μαρτυρία καταδεικνύεται ὅτι ὁ Μαρωνεῖας Κωνστάντιος ἦταν στό ἐπίκεντρο τῆς ἐπικοινωνίας τοῦ Ἁγίου Ὁρους μέ τόν Ἐμμ. Παπᾶ καί συνεχῶς δίπλα του, καθὼς καί ὅτι κατά τόν μῆνα Ὀκτώβριου τοῦ 1821 ἦταν ζωντανός. Αὐτὴ εἶναι καί ἡ τελευταία γραπτὴ μαρτυρία πού ὑπάρχει γιά τόν Κωνστάντιο, ὅσο βρισκόταν ἐν ζωῇ.

Ὅταν ὅμως στίς 15 Δεκεμβρίου 1821 εἰσηλθε ὁ Μεχμέτ Ἀβδούλ Ἀμποῦδ πασᾶς στό Ἅγιον Ὅρος, ζήτησε ἐπιμόνως νά συναντήσῃ τόν Μαρωνεῖας Κωνστάντιο καί πληροφορηθεὶς τόν θάνατό του, ἀπαίτησε νά ἀνοιχθῆ ὁ τάφος του! Καί ὅταν αὐτό ἔγινε, ἐπίστευσε ὅτι ὄντως εἶχε πεθάνει. Αὐτὴ εἶναι καί ἡ τελευταία γραπτὴ μαρτυρία γιά τόν Μητροπολίτη Μαρωνεῖας Κωνστάντιο. Μποροῦμε δέ νά συμπεράνουμε ὅτι ἐφόσον μέχρι τά μέσα τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1821 ἦταν ἐν ζωῇ καί ἀφοῦ κατά τόν μῆνα Δεκέμβριου εἶναι βέβαιο ὅτι ἦταν νεκρός, θά πρέπει νά κοιμήθηκε στό ἐνδιάμεσο

³³ Μαμαλάκης 1957, 230-231, βλ. καί Βασδραβέλλης 1967³, 130-131 καί Βακαλόπουλος 1988, 561-562.

³⁴ Βασδραβέλλης 1967³, 133-134, Βακαλόπουλος 1988, 565 καί Μαμαλάκης 1961, τ.2, 152-160.

χρονικό διάστημα (τέλη Ὀκτωβρίου-μέσα Δεκεμβρίου) στό Ἅγιον Ὅρος, χωρίς ὅμως μέχρι σήμερα νά ἔχη ἐντοπισθῆ, ἐάν ὑπάρχει ὁ τάφος ἢ τό λείψανό του.

Εἶναι ἀληθές ὅτι παρετάθη πέραν τοῦ δέοντος ὁ λόγος. Ὅμως ἡ ταπεινή ἀναφορά στά τρία μεγάλα κεφάλαια τῆς Χαλκιδικῆς στή «σκιά» τοῦ Ἐμμ. Παπᾶ, τόν Ἱερισσοῦ καί Ἁγίου Ὁρους Ἰγνάτιο, τόν ρωμαλαῖο μπουρλοτιέρη Ἐπίσκοπο Ἀρδαμερίου Ἰγνάτιο καί τόν Ἐθνεγέρτη Μαρωνεῖας Κωνστάντιο, νομίζουμε ὅτι δικαιώνουν τή γραφίδα τοῦ Φωτάκου, πρώτου ὑπασπιστῆ καί γραμματικοῦ τοῦ Γέρου τοῦ Μοριᾶ, Θεοδώρου Κολοκοτρώνη καί μιᾶς ἀπό τίς πρωτογενεῖς πηγές τοῦ ἀγῶνα, ὅταν γράφει σέ περίφημο ἔργο του: «Πρῶτος ὁ κληρος ἐφάνη εἰς τόν ἀγῶνα μέ τόν σταυρόν καί μέ τήν σπάθην εἰς τās χεῖρας διά νά σώσῃ τό πλανημένον ποιμνιον καί ὀδηγήσῃ αὐτό εἰς τήν ἐλευθερίαν του φυσικῶς, πολιτικῶς καί θρησκευτικῶς· αὐτός ἐφύλαξε τά γράμματα καί τήν γλῶσσαν». Καί σέ ἄλλη ἀποστροφή του διακηρύττει: «Εὐτυχισμένη ἦταν ἡ ἡμέρα τῆς Ἐπανάστασεως... διότι καί τότε καί πρό χρόνων ἀκόμη τό Ἔθνος εἶχε καί τόν θεόπεμπτον καί σεβάσμιον κληρον ὡς ὀδηγόν του. Οἱ λειτουργοί οὗτοι τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου φρόντισαν καί ἠτοίμασαν τό Ἔθνος των διά νά ἐπαναστατήσῃ, ν' ἀλλάξῃ τόν δεσπότην τῆς δουλείας του, τόν κατακτητήν τῶν ἐθνικῶν του δικαιωμάτων..., ὅτι ἄνευ τούτων δέν εἶναι δυνατόν νά ὑπάρξωμεν. Ἐσυμβούλευσε τούς ἀληθεῖς χριστιανούς, τούς εὐλόγησεν, ἀγίασε τά ὄπλα των δημοσίως, καί ὕψωσεν τήν σημαίαν τοῦ σταυροῦ τοῦ Ἔθνους. Ἐκαστος δέ κληρικός ἐπῆρε πλέον ὡς ἔργον τοῦ πολέμου νά παρευρίσκειται παντοῦ εἰς τά στρατόπεδα καί εἰς τά φροντιστήρια διά νά ἐτοιμάζῃ τά πολεμοφόδια, καί τās τροφάς, ὄχι μόνον δι' ἰδίων ἐξόδων καί θυσιῶν, ἀλλά καί μέ τά ἴδια του τά χέρια, ἄλλοι δέ ἐξ αὐτῶν νά πολεμοῦν τόν ἐχθρόν τῆς πίστεως καί τῆς πατρίδος μαζί (sic) μέ τούς στρατιώτας, καί ἄλλοι πάλιν νά στέκωνται ἔμπροσθεν τοῦ Ὑψίστου καί νά ἐπικαλοῦνται τήν ἐξ ὕψους βοήθειαν διά νά ἐνισχύσῃ τόν στρατόν του». Καί καταλήγει ὁ Φωτάκος: «Οὕτως δέ ἐνεργεῖτο ἡ Ἑλληνική Ἐπανάστασις ἀπό ὅλας τās τάξεις τῶν κληρικῶν, τῶν ἀρχιερέων δηλαδή, τῶν ἱερέων καί τῶν μοναχῶν τῶν μοναζόντων εἰς τά ἱερά καταγῶγια (δηλ. καταλύματα), τά ὁποῖα ἔγιναν κοινά διά τήν ἐλευθερίαν τήν ἐθνικήν»³⁵.

Ὅλα αὐτά δικαιώνουν τόν ἱστορικό Πέτρο Γεωργαντζῆ, Δρ. Θεολογίας, πού στήν περίφημη δίτομη μελέτη του «Ἡ Ἐκκλησία κατά τό 1821» (τ. Α', Ξάνθη 2002 καί τ. Β', Ξάνθη 2003) συμπεραίνει: «Σέ σύνολο περίπου διακοσίων ἀρχιερέων κατά τόν καιρό τῆς Ἐπανάστασεως σέ ὀλόκληρη τήν Ὀθωμανική ἐπικράτεια, τεκμηριωμένα οἱ 81 εἶχαν μνηθεῖ στή Φιλική Ἐταιρεία, 73 ἔλαβαν ἐνεργό μέρος στόν ἀγῶνα, 42 ὑπέστησαν σκληρές διώξεις, φυλακίστηκαν καί βασανίστηκαν, καί 45 θυσιάσθησαν γιά τήν ἐλευθερία, εἴτε ἀπό βασανιστήρια καί θανατώσεις τῶν Τούρκων, εἴτε σέ πολεμικές συρράξεις». Νά γιατί κατά τόν ἴδιο ἱστορικό ἐρευνητή, δέ θά ἦταν ὑπερβολή ἐάν λέγαμε

³⁵ Βλ. Χρυσανθόπουλος 1888.

ὅτι ἡ παρουσία καί προσφορά τῶν ἀρχιερέων κρίνεται ἰσότιμη καί ἰσοβαρής μέ ἐκείνη τῶν μεγάλων συναγωνιστῶν τους ὀπλαρχηγῶν! Αἰωνία καί ἀγήρων ἡ μνήμη τους!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἄπ. Βακαλόπουλος, *Ἱστορία τῆς Μακεδονίας 1354-1833*, Θεσσαλονίκη 1988.

Ἰ.Κ. Βασδραβέλλης, *Οἱ Μακεδόνες εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνας 1796-1832*, Θεσσαλονίκη 1950².

Ἰ.Κ. Βασδραβέλλης, *Οἱ Μακεδόνες κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821*, Θεσσαλονίκη 1967³.

Ι. Ν. Κέκερης, Ἡ θυσία τῶν κατοίκων τῆς Παζαρούδας (Απολλωνίας) στὴν ἐπανάστασι τῆς Χαλκιδικῆς τοῦ 1821, *Παγχαλκιδικός Λόγος 11* (2012), 9-11.

Δ. Θ. Κύρου, Ἡ συμμετοχὴ τῆς Ἀρναίας καί τῆς Βόρειας Χαλκιδικῆς στὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1821, *Παγχαλκιδικός Λόγος 3* (2010), 23-24.

Δ. Θ. Κύρου, Ἡ ἐπανάστασι τοῦ 1821 στὴ Χαλκιδική, *Παγχαλκιδικός Λόγος 11* (2012), 7-8.

Δ. Θ. Κύρου, Ἡ μάχη τῶν Βασιλικῶν καί νεώτερα ἱστορικὰ στοιχεῖα γιὰ τὸ μετὰ ἀπ' αὐτὴν ὀλοκαύτωμα τῆς Μονῆς Ἁγίας Ἀναστασίας τοῦ 1821, *Οἱ Ἀγιαναστασίτες 35* (2015), 22-25.

Δ. Θ. Κύρου, Πρὶν ἀπὸ 200 χρόνια (1821-2021), τὸ ὀλοκαύτωμα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας κατὰ τὴν ἀπελευθερωτικὴ Ἐθνεγερσίαν τοῦ 1821 (Νεώτερα καί συμπληρωματικὰ ἱστορικὰ στοιχεῖα), *Παγχαλκιδικός Λόγος 48* (2021), 17-18.

Χρ. Μαϊδώνης, *Δύο Ἱεράρχες μας στὸν Ἀγῶνα τοῦ 1821. Ὁ Ἐθνομάρτυρας Ἐπίσκοπος Ἱερισσοῦ Ἰγνάτιος. Ὁ Ἡρωϊκὸς Ἐπίσκοπος Ἀρδαμερίου Ἰγνάτιος*, Γαλάτιστα 1989.

Ἰ. Μαμαλάκης, Διήγησις περὶ Ἁγίου Ὁρους ἐν καιρῷ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, *Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Φιλοσοφικῶν Σπουδῶν Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης 7* (1957), 217-237.

Ι. Μαμαλάκης, Ἡ Ἐπανάστασις στή Χαλκιδική τό 1821. Ἡ συμμετοχή τῶν ἁγιορειτῶν καί ὁ ρόλος τοῦ Ἐμμανουήλ Παππᾶ, *Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς τ.1 (1961)*, 37-52.

Ι. Μαμαλάκης, Ἡ Ἐπανάστασις στή Χαλκιδική τό 1821. Ἡ συμμετοχή τῶν ἁγιορειτῶν καί ὁ ρόλος τοῦ Ἐμμανουήλ Παππᾶ, *Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς τ.2 (1961)*, 144-192.

Ι. Μαμαλάκης, Ἡ Ἐπανάστασις στή Χαλκιδική τό 1821. Ἡ συμμετοχή τῶν ἁγιορειτῶν καί ὁ ρόλος τοῦ Ἐμμανουήλ Παππᾶ, *Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς τ.3 (1962)*, 3-45.

Γ. Μαρίνος, Ἡ σφαγή τῶν Ἱερισσιωτῶν τό 1821, *Παρχαλκιδικός Λόγος 7 (2011)*, 7,26.

Γ. Παπανικολάου, Μιά ἱστορική ἀνασκόπησις τοῦ ρόλου τόν ὁποῖον ἔπαιξε ἡ Χαλκιδική κατά τήν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 καί τάς μετέπειτα μικροεπαναστάσεις μέχρι τῆς σήμερον, *Χρονικά τῆς Χαλκιδικῆς τ.3 (1962)*, 46-61.

Σ. Β. Σίσκος, Ἐμμανουήλ Παππᾶς: ὁ προδομένος ἀγῶνας του στή Χαλκιδική, *Παρχαλκιδικός Λόγος 11 (2012)*, 5-6, 11.

Σπ. Τρικούπης, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως, Ἀθῆναι 1879.

Ι. Φιλήμων, *Δοκίμιον περί τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως (τ. 1-4)*, Ἀθῆναι 1860.

Φ. Χρυσανθόπουλος (Φωτάκος), *Βίοι Πελοποννησίων ἀνδρῶν καί τῶν ἔξωθεν εἰς τήν Πελοπόννησον ἐλθόντων κληρικῶν, στρατιωτικῶν, καί πολιτικῶν τῶν ἀγωνισαμένων τόν ἀγῶνα τῆς Ἐπαναστάσεως*, Ἀθῆναι 1888.

Pietro de Choch, Österreichisches Archiv. Haus-, Hof-und Staatsarchiv. Consulat Salonich (1877-1834).

F.C.H.L. Pouquevile, *Histoire de la régénération de la Grèce t.1-4*, Paris 1824.